

Epicur i la seva invitació a la Saviesa Epicurus and his Invitation to Wisdom

Ramon TORNÉ I TEIXIDÓ¹

Al bon mestre i amic Pere Villalba

Resumo: O autor apresenta a *Carta a Meneceu* e destaca seus aspectos mais tipicamente humanos, em primeiro lugar o convite a uma vida afastada e meditativa que o filósofo deve ter, hábito que o capacitará a ver mais claramente qual é o sentido da vida. A seguir, oferece uma tradução do texto para o catalão.

Abstract: The author presents the *Letter to Menecus* underlining its human aspects, as being first of all an invitation to a thoughtful and calm life, the way of life to understand more and more which is the meaning of life itself. In a second part of its article a translation into Catalan of this letter is provided.

Palavras-chave: Epicuro – *Carta a Meneceu* – Sabedoria – Alma – tradução para o catalão.

Keywords: Epicurus – *Letter to Menecus* – Wisdom – Soul – Catalan translation.

Recebido em 21.09.2012

Aceito em 13.11.2012

A títol de Presentació

És *communis opinio* i doctrina assentada que la bellíssima *Carta a Meneceu* d'Epicur pot ser tinguda com un perfecte compendi de les seves doctrines sobre ètica. El famós “tractat sobre la felicitat” –així ha estat rebatejada aquesta carta al seu amic– que ens transmet Diògenes Laerci en el llibre desè de les *Vides dels filòsofs il·lustres*, juntament amb altres dues cartes, adreçades

¹ Universitat Oberta de Catalunya. E-mail: rtornet@uoc.edu

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.). *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

respectivament a Heròdot i a Pítocles, i les famoses κύριαι δόξαι (les *Màximes capitals*) posen davant nostre un pensador i un escriptor de claredat elegant, de to positiu i optimista, que confia en la persona que ha de ser el seu lector.

Per contra i a primera vista, no sembla pas que siguin del mateix autor els fragments trobats a Herculà, de lectura ben dificultosa, extractes del seu monumental tractat Περὶ φύσεως –que constava de trenta-set llibres– i tampoc no sabem pràcticament res del gruixut catàleg d'obres llistades pel famós compilador de notícies que va ser Diògenes, quan reporta (X, 27) que “Epicur fou un polígraf de primera magnitud i pel nombre de llibres va superar-ne molts altres; hi ha més de tres-cents títols...”.

La vida del nostre filòsof va transcórrer a Samos, Colofó, Mitilene i Làmpsac fins arribar a instal·lar-se definitivament a Atenes, on donà els seus millors fruits. Hom s'ha demanat manta vegada com hi podia reeixir un nou sistema filosòfic quan ja comptaven amb l'Acadèmia i el Liceu. Donar una resposta simple a aquesta qüestió no és fàcil, però podem besllumar que les fronteres que havia obert Alexandre en obrir-se pas i conquerir un nou món devien aplanar el camí de nous sistemes que definien l'individu, la seva incardinació social i la seva teleologia sota altres perspectives.

No es tractava pas de donar entrada a teories relativistes que anihil·laven la set de llibertat i de veritat, ofuscant la ment i creant un fals estat de quietud mental que abocava al desassossec, no. En realitat, el món espiritual grec en aquest moment, i després del llarg periple de generacions de pensadors que havia solcat les aigües de l'ànima hel·lena, procura i subratlla l'autosuficiència de l'individu en la responsabilitat que l'home troba en si mateix de resoldre els problemes de la felicitat, la mort, la superstició, el paper de la divinitat, el dolor... tot allò, en definitiva, que li provocava turbulències emocionals. I la filosofia estava a punt de convertir-se en un problema més o de recloure's definitivament en una torre d'ivori, assajant elucubracions de caire metafísic que nodririen un cercle viciós *ad infinitum*.

Epicur entra en aquest escenari *Socratico modo*, per tal com el seu afecte, amistat, respecte i forma d'acompanyament devien semblar xocants. Al seu Jardí tenien cabuda homes i dones de totes les condicions i edats. No era tant una escola com una comunitat que vivia de forma austera i senzilla. La filosofia era per a ells la porta de la felicitat i, per tant, caldrà conrear-la tota la

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.). *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

vida: mai no és tard per a posar-s'hi ni massa aviat per a deixar-ho. En aquest punt encara continuava assemblant-se a Sòcrates. Però Epicur no era insistent ni impulsiu, no era pres d'una obstinació per la virtut moral i social com ho havia estat l'enemic dels sofistes. Epicur es nodreix d'un tremp contemplatiu i asserenat: la finalitat de la vida és una vida tranquil·la i, per tant, recomanava no ocupar-se la vida pública, font de contrarietats.

L'ocultament social que promou el seu *λάθε βιώσας*, doncs, no és encara avui una poderosa arma de resistència política per a fer front a la caiguda de models d'organització col·lectiva amb què uns predicadors, sords de conveniència, s'encaminaven vers l'*αὐτάρκεια* alliberadora de tota ansietat? L'home savi ha de suprimir tots els obstacles que s'oposen a la felicitat i, per tant, ha de cultivar tot allò que la fa fructificar: l'amistat incorruptible n'és un mitjà en tant ajudi els homes a dissipar la por al sofriment, a la mort i, en definitiva, a tota mena de preocupació per qualsevulla necessitat que ens pugui anguniar.

Semblarà utòpic, com ho devia semblar en el seu temps. Però Nietzsche va acompanyar Epicur a un mar ple de quietud i possiblement devia pensar més en el fons de l'abís silenciós que ens descobreix les seves meravelles, no tant en la manca d'onades i vents. I és que l'exercici de la ment, "un cop extirpat el dolor que prové de la necessitat" corporal, és el camí que la filosofia d'Epicur posa davant nostre per a assolir el plaer més gran, un vertader *φάρμακον*, una *ψυχῆς ὑγεία*. El seu objectiu és portar-nos a una vida que es regeix per la prudència i que fa que l'home visqui sota els dictats del seny, l'honestat i la justícia. Epicur no fa cabal ni de la Fatalitat ni de la Providència: mentre la vida no depengui de ningú més, el seu amic, a qui fa una amable invitació a la saviesa, mai no s'haurà de sentir torbat perquè serà com un déu, atès que viu dels béns immortals.

Com sigui, podria semblar tràgic o irreal, però la suau delectació i jovialitat amb què el mestre desgrana les seves orientacions i ensenyaments fan que de dintre brollin les paraules: "Pere, moltes gràcies".

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.). *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

Traducció²

Epicur a Meneceu, salut.

[122] Que ningú en la seva joventut ajorni el moment de lliurar-se a la filosofia i que tampoc cap vell no es cansi de filosofar. Perquè no s'arriba ni massa ràpidament ni massa tard a la salut de l'ànima. Qui diu que encara no és el moment de lliurar-se a la filosofia, o que ja li ha passat aquest moment, s'assembla al que parla sobre la felicitat i diu que encara no se li ha presentat l'ocasió, o que aquesta ja ha passat. Per tant, cal filosofar de jove i de vell: en un cas perquè, quan arribi la vellesa, hom mantingui la joventut gràcies als béns que regala el passat i, en l'altre, perquè la joventut s'ajunti a la maduresa sense temor per l'esdevenidor. Així que cal preocupar-se d'allò que ofereix felicitat, perquè, si aquesta és present, ho tenim tot; si no hi és, fem tot el que puguem per a assolir-la.

[123] Això que una vegada i una altra t'he vingut aconsellant fes-ho i guarda-ho dins el teu esperit, i considera que són els fonaments d'una vida feliç. En primer lloc pensa que la divinitat és incorruptible i feliç, tal com està representada en la noció comuna sobre el que és diví, i no li atribueixis res de diferent a la incorruptibilitat ni res d'aliè a la felicitat. Fes-te la idea que en ella hi ha tot el que pot mantenir la felicitat, que va unida a la incorruptibilitat. Els déus existeixen, ja que és evident que tenim coneixement d'ells però no existeixen de la manera que pensa la majoria d'homes, que no els esguarden de la manera que els pensen. No és sacríleg aquell qui nega els déus de la majoria, sinó aquell que atribueix als déus les opinions de la majoria, [124] perquè els judicis que fa aquest sobre els déus no són prenocios, sinó suposicions falses. És per aquest motiu que provenen d'ells els perjudicis i els beneficis més grans. Perquè, acostumats a les seves pròpies virtuts en tot moment, acullen els qui són semblants a ells, però consideren aliè el que no és com ells.

Acostuma't a considerar que la mort no suposa res per a nosaltres, ja que tot bé i tot mal provenen de la sensació; en canvi, la mort és la privació de sensacions. Per això, el recte coneixement que la mort no suposa res per a nosaltres transforma la nostra condició de mortals en un motiu de goig, i no perquè amb això obtinguem un temps infinit, sinó perquè eradica l'anhel

² Per a la traducció del text grec ens hem basat principalment en l'edició de G. ARRIGHETTI. La numeració dels paràgrafs és la mateixa del llibre de Diògenes Laerci.

d'immortalitat. [125] La vida no pot tenir res de terrible si un hom ha entès en profunditat que no hi ha res de terrible en el fet de no estar viu. És de necis afirmar que l'home tem la mort no perquè sigui per ell motiu de sofriment quan se li presenti sinó perquè li causa sofriment el fet d'esperar-la. Allò que no pertorba quan es presenta no pot fer res més que generar una vana aflicció quan s'espera. Així doncs, el mal que més ens fa estremir no suposa res per a nosaltres, atès que, certament, mentre som, la mort no està present; i quan la mort es presenta aleshores nosaltres no som. No afecta, per tant, ni els que viuen ni els que han mort, perquè per als uns encara no és i els altres ja no són. En canvi, la majoria de gent es debat entre fugir de la mort, com si aquesta fos el més gran dels mals, o acceptar-la com el descans dels mals de l'existència.

El savi, no obstant, ni rebutja estar viu, [126] ni tem no estar-ho. No s'oposa a la vida ni considera que sigui cap mal el fet de no estar viu. De la mateixa manera que no tria el seu menjar per la quantitat, sinó per l'agradable que resulti, no cull els fruits de cada estació per llur grandària, sinó perquè són bons. És un beneit aquell que aconsella un jove de viure bé i un ancià de morir, no només pel goig de viure, sinó a més perquè la cura per viure bé i per morir bé són la mateixa cosa. Pitjor encara és qui diu: “és bell no haver nascut, o, una vegada nascut, traspasar com més aviat millor les portes de l'Hades”³. [127] Si deia això completament convençut, per què no abandona la vida? Perquè això ho té a la mà, si ho ha meditat amb resolució; però si ho deia frívolament, és fals pel que no admet. Convé fer cabal que l'avenir ni és nostre del tot, ni tampoc ens és del tot aliè, per tal de no esperar que ho hagi de ser sempre ni estar desesperats perquè no ho sigui.

També cal considerar que alguns desitjos són naturals, uns altres són banals; alguns dels naturals són necessaris, uns altres senzillament naturals; dels necessaris, els uns ho són per a assolir la felicitat, uns altres ho són per al benestar del cos, altres per a la pròpia vida. [128] Un coneixement segur d'aquests desitjos és suficient per a guiar qualsevol elecció o rebuig cap a la salut del cos i la serenitat de l'ànima, atès que és aquesta la fi d'una vida feliç. Així mateix, el motiu de tot el que fem és no sentir dolor ni trobar-nos afligits. Quan ho assolim, encara que sigui una sola vegada, cessen les tempestes de l'ànima, i un hom ja no té d'anar pel món com si es trobés mancat d'alguna

³ *Teognis*, vv. 425, 427.

cosa o com si busqués alguna altra cosa amb què satisfer de béns ànima i cos. Tenim, per tant, necessitat de plaer quan la seva absència ens provoca dolor; però quan no sentim dolor, ja no hi ha necessitat de plaer.

Per tot plegat afirmem que el plaer és el principi i la fi de la vida feliç. [129] Ho hem considerat el bé primer i originari, i ens serveix com a punt de partida per a triar i rebutjar, i a ell ens referim per a jutjar qualsevol bé des del criteri que marca la sensació. Atès que és aquest el bé primer i connatural, no escollim per tant qualsevol plaer, sinó que hi ha ocasions en les que són molts els que deixem de banda, quan considerem que els acompanya una aflicció encara més gran. Creiem que hi ha dolors que són preferibles als plaers, en el cas que, després d'un llarg temps suportant aquests dolors, sobrevingui un plaer encara més gran. Tot plaer, per tant, pel fet de tenir una naturalesa familiar, és un bé, encara que no tots siguin acceptables. Quant als dolors, tots són dolents; malgrat això, no cal estar sempre fugint-ne. [130] El més convenient és jutjar totes aquestes coses mitjançant el càlcul dels beneficis i la consideració dels perjudicis, ja que en algunes ocasions fem ús d'un bé com si fos un mal i, a l'inrevés, d'un mal com si es tractés d'un bé.

Creiem que l'autosuficiència és un gran bé, no per tal que ens acostumem a viure sempre amb poques coses, sinó perquè, si no és gaire el que tenim, ens basti això poc, ben convençuts que aquells que troben més plaer en l'abundància són els que menys la necessiten, que tot el que és natural és fàcil d'aconseguir i que la banalitat és molt difícil d'adquirir. Quan s'ha extirpat d'un hom el dolor que prové de la necessitat, aporten el mateix plaer els gustos senzills que els menjars succulents: [131] el pa i l'aigua donen un plaer molt intens si aquell que en menja n'estava freturós. Així doncs, assolir l'hàbit de dur un règim senzill i sense luxes ajuda a aconseguir salut, fa que un hom no es mostri vacil·lant en les situacions en les que la vida es posa difícil; quan se li presentin davant seu períodes de prosperitat, li resultaran més agradables i, a més, servirà d'entrenament per a mostrar-se coratjós davant els cops de la sort.

Per tant, quan diem que el plaer és el fi, no estem parlant dels plaers de la gent de vici ni dels que reporta una vida dissipada, tal com pensen aquells que o no ens coneixen, o en discrepen, o ens malentenen, sinó de no sentir dolor en el cos ni torbació en l'ànima. [132] Perquè ni banquets, ni festes, ni els plaers que donen els nois joves o les dones, ni el peix —o qualsevol menja que se serveix

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.). *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

en una taula luxosa—, atorguen una vida joiosa. Només pot haver-hi un raonament sobri que busqui les causes de tota elecció i rebuig i que allunyi les opinions falses, que són les que produeixen l'aflicció més gran a les ànimes.

El principi de tot això —i el bé més gran— és la prudència; per tant, la prudència és fins i tot més honorable que la filosofia. Perquè d'ella en deriven naturalment totes les altres virtuts: ensenya que no es pot viure amb joia si no es viu amb seny, honestedat i justícia; ni es pot viure amb seny, honestedat i justícia sense viure amb joia. Les virtuts, per tant, són connaturals a una vida joiosa i una vida joiosa n'és inseparable. [133] Qui podria ser superior a algú altre, les creences del qual són pietoses en allò que toca als déus, que en cap moment no té cap temor davant la mort, que ha reflexionat sobre la fi de la naturalesa i sap que s'arriba amb facilitat a satisfer el límit dels plaers i que el límit dels mals s'esdevé en moments i patiments breus, que anuncia que aquesta que domina totes les coses —la fatalitat— ha estat introduïda per alguns i que les coses s'esdevenen, les unes per necessitat, d'altres per l'atzar, unes altres depenen de nosaltres —de manera que la necessitat no hi té part de responsabilitat—, que la fortuna segueix un camí incert, però en el que depèn de nosaltres no hi ha cap altre amo, per la qual cosa és natural que sorgeixin aquí o el retret o l'elogi?

[134] És preferible tenir en compte els mites que hi ha sobre els déus que no servir d'esclaus a la fatalitat dels físics, atès que en un cas es dibuixa l'esperança d'una intercessió divina a canvi d'honors, mentre que la necessitat no ofereix cap mena d'intercessió. Un home així no considera que la fortuna sigui una divinitat —tal com creu la majoria—, ja que res que hagi fet un déu pot mancar d'ordre ni d'una causalitat incerta, ja que no creu que a través seu obtinguin els homes un bé o un mal per a la vida feliç, per bé que sigui ella qui acompanyi els començaments de grans béns i de grans mals. [135] Pensa que és preferible ésser desafortunats i assenyats que no ser insensats i afortunats. Amb tot, és millor que el que hem decidit correctament es redreci en les nostres accions amb el seu ajut.

Aquestes coses, i altres per l'estil, medita-les amb tu mateix dia i nit, i també amb algú consemblant a tu. I mai, ni en la vigília ni en el somni, no et sentiràs torbat, ans viuràs com un déu entre homes, perquè en res no s'assembla a un ésser mortal l'home que viu dels béns immortals.

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.), *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

Text grec

Ἐπίκουρος Μενουκεῖ χαίρειν.

[122] μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρον ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστίν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν ὁμοίως ἐστὶ τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτι εἶναι. ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δ' ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾗ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴ περ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.

[123] ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελλον, ταῦτα καὶ πρᾶττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων. πρῶτον μὲν τὸν θεὸν ζῶον ἀφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὥς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη, μηθὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε· πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα περὶ αὐτὸν δόξαζε. θεοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν· ἐναργῆς γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἡ γνῶσις. οἷους δ' αὐτοὺς <οἱ> πολλοὶ νομίζουσιν οὐκ εἰσὶν· οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς οἷους νομίζουσιν. ἀσεβῆς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας [124] θεοῖς προσάπτων. οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν ἀλλ' ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις· ἔνθεν αἱ μέγιστα βλάβαι {αἵτιαι τοῖς κακοῖς} ἐκ

θεῶν ἐπάγονται καὶ ὠφέλεια. ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηθὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον· ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει· στερήσις δέ ἐστιν αἰσθήσεως ὁ θάνατος. ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηθὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητόν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας [125] ἀφελομένη πόθον. οὐθὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότεν γνησίως τὸ μηθὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν· ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν ἀλλ' ὅτι λυπεῖ μέλλον. ὁ γὰρ παρὼν οὐκ ἐνοχλεῖ προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐθὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ περ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δ' ὁ θάνατος παρῇ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντάς ἐστιν οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας, ἐπειδὴ περ περὶ οὓς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσίν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ ὡς ἀνάπαυσιν τῶν [126] ἐν τῷ ζῆν <κακῶν αἰροῦνται.

ὁ δὲ σοφὸς οὔτε παραιτεῖται τὸ ζῆν> οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν· οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἰρεῖται, οὕτω καὶ χρόνον οὐ τὸν μήκιστον ἀλλὰ τὸν ἥδιστον καρπίζεται. ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν εὐήθης ἐστίν οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.), *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. πολὺ δὲ χείρων καὶ ὁ λέγων “καλὸν μὲν μὴ φῦναι, φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Αἴδαο περῆσαι”. [127] εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτο φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἐτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἔστιν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν ὡς ἐσόμενον μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ κεναί. καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον· τῶν δ' ἀναγκαίων αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ [128] πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν, αἱ δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν. τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἴρεσιν καὶ φυγὴν ἐπανάγειν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. τούτου γὰρ χάριν πάντα πράττομεν, ὅπως μήτε ἀλγῶμεν μήτε ταρβῶμεν· ὅταν δ' ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμῶν, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζῶου βαδίζειν ὡς πρὸς ἐνδέον τι καὶ ζητεῖν ἕτερον ὃ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρώσεται. τότε γὰρ ἡδονῆς χρεῖαν ἔχομεν ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν· <ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν> οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ [129] μακαρίως ζῆν· ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.), *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ ἐπὶ ταύτην
καταντῶμεν ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες. καὶ ἐπεὶ πρῶτον
ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἰρούμεθα,
ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς
ἐκ τούτων ἔπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν,
ἐπειδὴν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς
ἀλγηδόνας. πᾶσα οὖν ἡδονὴ διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν ἀγαθόν, οὐ πᾶσα
μέντοι αἰρετὴ· καθά περ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα κακόν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ [130]
φευκτὴ πεφυκυῖα. τῇ μέντοι συμμετρήσει καὶ συμφερόντων καὶ
ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει· χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν
ἀγαθῷ κατὰ τινὰς χρόνους ὡς κακῷ, τῷ δὲ κακῷ τοῦμπαλιν ὡς ἀγαθῷ.

καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις
χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα,
πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα
ταύτης δεόμενοι, καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν
δυσπόριστον. οἱ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτη τὴν ἡδονὴν [131]
ἐπιφέρουσιν ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ· καὶ μᾶζα καὶ
ὔδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν ἐπειδὴν ἐνδέων τις αὐτὰ
προσενέγκηται. τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἀπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι
διαίταις καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου
χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων
προσερχομένους κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους
παρασκευάζει.

ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς καὶ τὰς ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα μήτε ταράττεσθαι [132] κατὰ ψυχὴν. οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων ἐξ ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις· διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφυκάσιν ἀρεταί, διδάσκουσα ὥς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως, <οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως> ἄνευ τοῦ ἡδέως· συμπεφυκάσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον. [133] ἐπεὶ τίνα νομίζεις εἶναι κρεῖττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος καὶ περὶ θανάτου διὰ παντὸς ἀφόβως ἔχοντος καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος, καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας ὥς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον διαλαμβάνοντος, τὸ δὲ τῶν κακῶν ὥς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπὸ τινων δεσπότην εἰσαγομένην πάντων ἀγγέλοντος <ὧν ἃ μὲν κατ' ἀνάγκην ἐστίν>, ἃ δὲ ἀπὸ τύχης, ἃ δὲ παρ' ἡμᾶς διὰ τὸ τὴν μὲν ἀνάγκην ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς ἀδέσποτον ᾧ [134] καὶ τὸ μεμπτόν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν. ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἰμαρμένη δουλεύειν· ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς, ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν

MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (coord.), *Mirabilia 15* (2012/2)
As Emoções no Mediterrâneo Antigo e do início da era moderna
Las emociones en el Mediterráneo antiguo y en el inicio de la era moderna
Emotions in Pre- & Early Modern Mediterranean

Jun-Dez 2012/ISSN 1676-5818

ἀνάγκην. τὴν δὲ τύχην οὔτε θεὸν, ὥς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολαμβάνων, οὔθ' ἐν γὰρ ἀτάκτως θεῶν πράττεται οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν, <οὐκ> οἶεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις δίδοσθαι, ἀρχὰς μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης [135] χορηγεῖσθαι· κρεῖττον εἶναι νομίζει εὐλογίστεως ἀτυχεῖν ἢ ἀλογίστεως εὐτυχεῖν· βέλτιον γὰρ ἐν ταῖς πράξεσι τὸ καλῶς κριθέν <μὴ> ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῇ μελέτα πρὸς σεαυτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς <καὶ> πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσεις δὲ ὥς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. οὔθ' ἐν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζῶν ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Esbós bibliogràfic de referència

- ADORNO, F & RUSSELLO, N. *Epicuro. Lettere*. Milà: Biblioteca Universale Rizzoli, ⁸2007.
ARRIGHETTI, G. *Epicuro. Opere*. Torí: Einaudi, ²1973.
BAKALIS, N. *Handbook of Greek philosophy: from Thales to the Stoics*. Victoria: Trafford Publishing, 2005.
BOLLACK, J. *La pensée du plaisir*. Éditions de Minuit: París, 1975.
BOYANCÉ, P. *Lucrezio e l'epicureismo*. Brescia: Paideia, 1970.
FISCHER, J. M. (ed.) *The metaphysics of death*. Stanford: Stanford Series in Philosophy, 2000.
GARCÍA GUAL, C. *Epicuro*. Madrid: Alianza, 1981.
JONES, H. *The Epicurean Tradition*. Londres: Routledge, 1992.
LONG, A. *Hellenistic Philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*. California: University of California Press, 1986.
PESCE, D. *Saggio su Epicuro*. Brescia: Paideia, ²1988.
—, *Introduzione a Epicuro*. Roma-Bari: Laterza, ²1990.
REALE, G. & ANTISERI, A. *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi. vol. I*. Brescia: La Scuola, 1983.
WARREN, J. *Epicurus and Democritean Ethics. An archaeology of ataraxia*. Cambridge: Cambridge Classical Studies, 2002.